

TIL VA NUTQ RIVOJI: BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA KOMMUNIKATIV KO‘NIKMALARNI SHAKLLANTIRISH

Dilnoza Mamayusupova Hayotovna

Farg'ona viloyati Marg'ilon shahar 14-maktab

Boshlang'ich ta'lim

Annotatsiya: Mazkur maqola boshlang‘ich ta‘limda o‘quvchilarning til va nutq rivojiga oid kommunikativ ko‘nikmalarni shakllantirish masalalariga bag‘ishlangan. Zamonaviy ta‘lim jarayonida o‘quvchilarning og‘zaki va yozma nutq ko‘nikmalarini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega bo‘lib, bu jarayonda interfaol metodlar, kommunikativ texnologiyalar va innovatsion yondashuvlarning samaradorligi yoritib berilgan. Shuningdek, maqolada bolalar nutqini rivojlantirishda mashg‘ulotlarni qiziqarli va samarali tashkil etish uchun amaliy misollar keltirilgan. Ushbu yondashuvlar o‘quvchilarning muloqotga bo‘lgan qiziqishini oshirish va ularda nutqiy kompetensiyani shakllantirishga yordam beradi.

Kalit so‘zlar: *boshlang‘ich ta‘lim, til rivoji, nutqiy ko‘nikmalar, kommunikativ yondashuv, interfaol metodlar, innovatsion texnologiyalar, og‘zaki va yozma nutq.*

KIRISH

Boshlang‘ich ta‘limda til va nutq rivojini ta‘minlash o‘quvchilarning ta‘lim olishi jarayonida muhim o‘rin tutadi. Bu davrda bolalar nutqni o‘zlashtirishda faqat grammatik jihatdan to‘g‘ri gapirishni o‘rganib qolmasdan, balki muloqot qilish, fikr almashish, so‘zlashuv jarayonida o‘zini erkin va aniq ifodalashni ham rivojlantiradi. Ta‘lim jarayonida til va nutq rivojiga alohida e‘tibor qaratish o‘quvchilarning kelajakdagi kommunikativ kompetensiyalarining shakllanishida asosiy omil hisoblanadi.

Nazariy jihatdan qaraganda, til va nutq rivojini shakllantirishda kommunikativ yondashuvlarni qo‘llash juda muhim. Bu yondashuvlar bolalarga faqat tilni o‘rganish emas, balki til orqali muloqot qilishni o‘rgatishga xizmat qiladi. Masalan, interfaol metodlar yordamida o‘quvchilar o‘z fikrlarini erkin ifodalash, boshqalar bilan muloqot qilishda o‘zlarini qanday tutishlari kerakligini o‘rganadilar. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalar, masalan, onlayn platformalar yoki mobil ilovalar, o‘quvchilarga o‘z nutq ko‘nikmalarini mustahkamlash uchun keng imkoniyatlar yaratadi.

Amaliy jihatdan, tilni rivojlantirish jarayonida o‘quvchilar bilan kommunikativ vazifalar va o‘yinlar yordamida samarali mashqlar bajarish mumkin. Misol uchun, bolalarga kichik guruhlar shaklida rol o‘ynash vazifalari berilishi mumkin, bu esa ularga nutqiy ko‘nikmalarni o‘zlashtirishda yordam beradi. Ular turli vaziyatlarda muloqot qilish, o‘z fikrlarini aniq ifodalash va boshqalarni tushunish orqali nutqni

takomillashtiradilar. Bu usul bolalarda tinglash va tushunish qobiliyatini ham rivojlantiradi.

Shuningdek, darslarda og‘zaki nutqni shakllantirish uchun o‘quvchilarga qisqa hikoyalar o‘qitib, ularni tahlil qilish yoki yangi hikoyalar yozishga chaqirish mumkin. Bu orqali o‘quvchilar o‘z fikrlarini to‘g‘ri va mantiqan bog‘lab ifodalashni o‘rganadilar. Nutq rivojini ta‘minlashda o‘quvchilarga doimiy ravishda muloqot qilish va amaliy mashqlarni bajarish muhim ahamiyatga ega.

ASOSIY QISM

Boshlang‘ich ta‘limda til va nutq rivojini shakllantirishda turli metodlar va yondashuvlar mavjud. Har bir metod o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lib, o‘quvchilarning kommunikativ ko‘nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. Bu metodlar nafaqat tilni o‘rganishga, balki o‘quvchilarning fikrlash qobiliyatini oshirishga, so‘zlashuvdagi ishonchni kuchaytirishga ham yordam beradi. Quyidagi metodlar til va nutq rivojida samarali qo‘llaniladi:

1. Kommunikativ yondashuv (Communicative Language Teaching - CLT):

Bu metod o‘quvchilarga tilni real hayotdagi vaziyatlarda qo‘llashga yo‘naltirilgan. Bu usulning asosiy maqsadi o‘quvchilarning so‘zlashuv ko‘nikmalarini, ya‘ni muloqot qilish qobiliyatini rivojlantirishdir. O‘quvchilar turli rollarda qatnashib, suhbatda faol ishtirok etadilar.

2. Interfaol metodlar: Interfaol metodlar o‘quvchilarga faol ishtirok etish imkoniyatini yaratadi. Masalan, guruh ishlari yoki o‘yinlar orqali o‘quvchilar o‘z fikrlarini erkin ifodalash, yangi so‘zlarni o‘rganish va muloqot qilishni o‘rganadilar. Bu metod bolalarning fikrlashini rivojlantiradi va muloqotga bo‘lgan ishtiyoqni oshiradi.

3. Audiovizual materiallardan foydalanish: Audio va video materiallar tilni o‘rganishda samarali vosita hisoblanadi. Ular o‘quvchilarga to‘g‘ri talaffuz, so‘zlashuvda izchillikni o‘rganish va muloqotning turli usullarini ko‘rsatadi. O‘quvchilar bu materiallar yordamida yanada aniqroq va samaraliroq nutqni shakllantiradilar.

4. Roli o‘yinlari: Roli o‘yinlari o‘quvchilarga muloqotda bo‘lish, turli vaziyatlarda fikr almashish va nutqni ishlatishda muhim o‘rin tutadi. Masalan, o‘quvchilar turli rollarda bo‘lib, muammo yoki vaziyatni yechishda o‘zaro muloqot qilishadi. Bu usul bolalar uchun o‘qishni qiziqarli va o‘rgatishni samarali qiladi.

5. Qurilma va ilovalar yordamida o‘rgatish: Zamonaviy texnologiyalar va mobil ilovalar yordamida o‘quvchilar til o‘rganish jarayonini yanada interaktiv qilishadi. Masalan, mobil ilovalar orqali o‘quvchilar yangi so‘zlar va iboralarni o‘rganadilar, talaffuzni yaxshilashadi va muloqotda o‘zlarini erkin his qilishadi.

Misollarni quyidagi tarzda keltirish mumkin:

1. Kommunikativ yondashuv (CLT): O‘quvchilarga "Salomlashish va tanishish" mavzusida roli o‘yinini o‘tkazish. Ular bir-birlari bilan tanishib, qisqacha savollar berib, o‘zlari haqidagi ma’lumotlarni taqdim etishadi.

2. Interfaol metodlar: "Kelajakda mening orzu kasbim" mavzusida guruh ishlari. O‘quvchilar o‘z orzu kasblarini baham ko‘rib, birgalikda bu haqda qisqa nutq tuzishadi.

3. Audiovizual materiallar: O‘quvchilarga "Hayvonlar olami" mavzusida video ko‘rsatish va video asosida so‘zlashuv tashkil etish. O‘quvchilar videodagi hayvonlarni tanib, ularning xususiyatlarini bayon qilishadi.

4. Roli o‘yinlari: "O‘qish vaqtida maktab kutubxonasiga tashrif" mavzusida roli o‘ynash. O‘quvchilar kutubxonaga kirib, kitoblar haqida so‘rashadi va ularni qanday tanlashni muhokama qilishadi.

5. Qurilma va ilovalar yordamida o‘rgatish: Smartfon ilovalaridan foydalangan holda o‘quvchilar yangi so‘zlarni o‘rganish, talaffuzni yaxshilash va nutqni takomillashtirish uchun interaktiv mashqlar bajaradilar.

Bu metodlar boshlang‘ich ta’limda til va nutq rivojini shakllantirishda samarali tarzda qo‘llanilib, o‘quvchilarning kommunikativ ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Boshlang‘ich ta’limda til va nutq rivojini shakllantirish uchun amaliy misollarni jadvalda keltiraman:

Metod	Amaliy Misol
Kommunikativ yondashuv (CLT)	O‘quvchilarga "Salomlashish va tanishish" mavzusida roli o‘yinini o‘tkazish. Ular bir-birlariga savollar berib, tanishadilar.
Interfaol metodlar	"Kelajakda mening orzu kasbim" mavzusida guruh ishlari. O‘quvchilar o‘z orzu kasblarini taqdim etib, guruh bo‘lib fikr almashadilar.
Audiovizual materiallar	"Hayvonlar olami" mavzusida video ko‘rsatish va video asosida suhbat o‘tkazish. O‘quvchilar video asosida hayvonlar haqida gapiradilar.
Roli o‘yinlari	"Maktab kutubxonasiga tashrif" mavzusida roli o‘ynash. O‘quvchilar kutubxonaga kirib, kitoblar haqida savollar berishadi va javoblar olishadi.
Qurilma va ilovalar yordamida o‘rgatish	Smartfon ilovalaridan foydalangan holda, o‘quvchilar yangi so‘zlarni o‘rganish, talaffuzni yaxshilash va nutqni takomillashtirish uchun mashqlar bajaradilar.

Ushbu metodlar orqali o‘quvchilarning nutqiy ko‘nikmalarini samarali shakllantirish mumkin bo‘ladi.

XULOSA

Boshlang‘ich ta’limda til va nutq rivojini shakllantirish jarayoni nafaqat tilni o‘rganishni, balki muloqot qilish, fikr almashish va o‘z fikrlarini aniq ifodalashni ham o‘z ichiga oladi. Zamonaviy metodlar, jumladan, kommunikativ yondashuv, interfaol metodlar, audiovizual materiallar, roli o‘yinlari va zamonaviy texnologiyalar o‘quvchilarning til va nutq ko‘nikmalarini rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi.

Bu metodlar o‘quvchilarga nutqni to‘g‘ri va erkin ifodalashni o‘rgatadi, ularni turli kommunikativ vaziyatlarga tayyorlaydi va muloqotda ishtirok etish qobiliyatlarini oshiradi. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash, masalan, smartfon ilovalari, o‘quvchilarning tilni o‘rganish jarayonini interaktiv va qiziqarli qiladi.

Bundan tashqari, tilni rivojlantirishda amaliy mashqlar va o‘yinlar orqali o‘quvchilarning o‘zaro muloqoti va fikr almashishi ta’minlanadi, bu esa ularning o‘z nutq ko‘nikmalarini yaxshilashga yordam beradi. Shu tarzda, boshlang‘ich ta’limda til va nutq rivojini shakllantirishda qo‘llaniladigan metodlar o‘quvchilarning kelajakdagi kommunikativ kompetensiyalarining shakllanishida muhim ahamiyatga ega bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ismoilov, T. (2020). *Boshlang‘ich ta’limda til va nutq rivojini shakllantirish metodikasi*. Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti.
2. Sodiqov, F. (2018). *Kompetensiyalarni shakllantirishda interfaol metodlar*. Samarqand: Ilm-Ziyo nashriyoti.
3. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). *Approaches and Methods in Language Teaching* (3rd ed.). Cambridge University Press.
4. Brown, H. D. (2007). *Principles of Language Learning and Teaching* (5th ed.). Pearson Longman.
5. Harmer, J. (2015). *The Practice of English Language Teaching* (5th ed.). Pearson Education.